

IVANCSÓ ISTVÁN

AZ ISTENSZÜLŐ OLTALMÁNAK ÜNNEPE – Történet, teológia, liturgia –

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. Az Istenszülő oltalma ünnepének története; 1/ Az ünnep története; 2/ Az ünnep a mi liturgikus könyveinkben; 3. Az ünnep teológiája; 4. Az ünnep liturgikus tartalma; 1/ Az ünnepi esemény bemutatása a szövegekben; 2/ Az Istenszülő konkrét oltalmazó tevékenysége; 3/ Lelki segítségnyújtása; 5. Összegzés.

1. Bevezetés

Magyar görög katolikus egyházunkban különösen kedves és kedvelt ünnep az Istenszülő oltalma. Hagyományosan nagy ünnepnek tartjuk. Két ténnyel lehet ezt igazolni.

Egyrészt: bár a bizánci egyház tizenkét főünnepé közé nem került be az Istenszülő oltalma, híveink szívesen ünneplik. Sőt, nem is csak az egyházközségekben teszik ezt, hanem a máriapócsi kegyhelyen is. Azt mondhatjuk, hogy a búcsúk közül ez az utolsó alkalom, amikor az őszi időszakban még jelentős számban zarándokolnak el kedves kegyhelyünkre a hívek.¹

Másrészt az ünnep népszerűségét igazolja az a tény, hogy a magyar görög katolikus egyházban nagyon szívesen választották ezt a titult az egyházközségekben. Ugyanis a hajdúdorogi egyházmegyében jelenleg fennálló összesen 163 templom és kápolna közül harmincat helyeztek a felszenteléskor az Istenszülő oltalma alá (27 templomot² és 3

¹ Mint ismeretes, még most is tartja magát az az évszázados hagyomány, hogy az egyes egyházközségekből valamelyik „nagybúcsúra” elzarándokolnak a hívek. Az egyházmegyében a két nagybúcsú (az Istenszülő elhunytá és mennybevitelére, valamint az Istenszülő születésére) mellett általában az Istenszülő oltalma ünnepé az az alkalom, amikor Máriapócsra mennek a hívek. Az exarchátus búcsúja hagyományosan Szent Illés próféta ünnepéhez kötődik, a szórványé pedig legújabbban a keresztthódoló vasárnap-hoz.

² Az Istenszülő oltalma tiszteletére szentelt 27 templom a következő a hajdúdorogi egyházmegyében: Bekecs, Budapest, Budapest-Rákoskeresztúr, Dámóc, Debrecen, Érpatak, Gáva, Görömböly, Hajdúszoboszló, Kálmánháza, Kótaj, Levelek, Makó, Mályi,

kápolnát³). A miskolci apostoli exarchátus 48 templomából és kápolnájából eddig összesen öt templomot⁴ szenteltek az Istenszülő oltalma tiszteletére.⁵ – A számok önmagukért beszélnek: bizonyítják nem csak az ünnep népszerűségét, hanem azt is, hogy magyar görög katolikus híveink milyen gyermeki tisztelettel, szeretettel és bizalommal fordulnak az Istenszülő felé.

Azt kell mondanunk, mindegyik meg is van az okuk. Az előadás szerkezetét követve, már előzetesen fel lehet vázolni a hármast gondolatot. A *történelemben* számtalanszor bebizonyosodott, hogy amikor híveink Szűz Máriára bízta a sorsukat, soha nem csalódtak. Fontos tény, hogy Szent István, az első királyunk, amikor utód nélkül maradt, az Istenszülőnek ajánlotta fel az országot; és ezt bizánci mintára tette. A *teológia* igazolja, hogy Mária hathatós közbenjáró: Isten Fiának anyjaként kegyelmet tud közvetíteni. Elegendő csak a kereszten meghaló Jézus végrendeletére gondolni.⁶ A *liturgia* pedig folyton Mária oltalmára hívja fel a figyelmet. Egyrészt azzal, hogy külön liturgikus ünnepet szentel neki az egyházunk, másrészt pedig azzal, hogy – különösen a könyörgések végén – mindig úgy ajánljuk önmagunkat, egymást, egész életünket Krisztus Istenünknek, hogy segítségül hívjuk hozzá a legszentebb, legtisztább, legáldottabb dicső királynénkat.

Nos, a következőkben az Istenszülő oltalmának ünnepére koncentrálna, az ünnep történetét, teológiáját és liturgiáját próbáljuk meg részletesebben kifejteni, illetve bemutatni.

2. Az Istenszülő oltalma ünnepének története

Előzetesen azt a tényt lehet megállapítani, hogy az ünnep Konstantinápolyban keletkezett, mégis a bizánci rítusú szláv egyházakban ünneplik. Természetesen a magyar görög katolikus egyházban is helyet kapott. Éppen ezért érdemes azt is megsejtelni, hogyan jelenik meg a mi liturgikus könyveinkben.

Mátészalka, Nyíracsa, Nyírgelse, Nyírpazony, Nyírtass, Nyírtét, Nyírvasvári, Olaszliszka, Ópályi, Oros, Porcsalma, Szabolcsveresmart, Tornyospálca.

³ A hajdúdorogi egyházmegyében az Istenszülő oltalma ünnepére szentelt három kápolna pedig a következő: Aradványpusza, Széphalom, Tiszanagyfalu.

⁴ A miskolci apostol exarchátusban az Istenszülő oltalma ünnepére szentelt öt templom: Baskó, Garadna, Irota, Ózd, Rakacaszend.

⁵ Vö. Hajdúdorogi Püspöki Hivatal (kiad.), *A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Exarchátus név- és címára*, Nyíregyháza 2004.

⁶ Vö. Jn 19,26-27

1/ Az ünnep története

Október 1-jén a bizánci rítusú egyházak jelentős része azt az ünnepet ünnepli, melynek neve: „A legszentebb Istenszülő oltalma”. Ennek eredete Konstantinápoly csodálatos megmenekülésére vezethető vissza.⁷ Ezt a megmenekülést az Istenszülő imádságos közbenjárásának tulajdonították. Ugyanis 911-ben a szaracénok ostromolták a császárvárost. A megrettent nép az Istenszülő blachernei templomába gyűlt össze, hogy imádkozva kérje Istennek és az Istenszülőnek a segítségét. Október 1-jén, amikor a Krisztusért balgatóg András (†936) és Epifániosz főpap az esti istentiszteletre, illetve az éjszakai virrasztásra jöttek a templomba, csodálatos dolgot láttak.⁸ Azt látták ugyanis, hogy az Istenszülő angyalok sokaságával, prófétákkal, apostolokkal megjelent a templomban. Az ikonosztázion királyi ajtaján keresztül az ambonra jött, miközben csodálatos mennyei éneket lehetett hallani. Az ambonon térdre borult, és hosszasan imádkozott, könnyekkel a szemében. Aztán az oltárhoz vonult, és ott is hosszan imádkozott a jelenlévő népért. Majd a levegőbe emelkedve levette a fejéről a kendőjét, mely villámként tündöklött, és a kezében tartva kiterjesztette azt az imádkozó nép fölé. Ezt a csodálatos látványt – az Istenszülőt, aki mafóronját védőkendőként terjeszti ki a nép fölött – hosszú időn keresztül szemlélte András és Epifániosz.

A történet tehát Konstantinápolyban ment végbe, mégis az orosz egyházban vált nagy ünneppé, mégpedig egyházpolitikai okokból.⁹ Andrej Bogoljubszkij herceg (†1174) elhagyta Kijevet, és a közép-oroszországi Vlagyimirban új hatalmi központot hozott létre, a későbbi moszkvai nagyhercegség magját. Egyúttal eltervezte, hogy az új fővárosában – a kijevi mellett – egy második metropolíát alapít. Politikai és egyházpolitikai céljainak megvalósítása érdekében nem csak a Vlagyimiri Istenszülő ikonját vitette át Kijevből Vlagyimirba, hanem elrendelte az Istenszülő oltalmának ünnepét is. Andrej Bogoljubszkij maga írta meg 1165-ben a konstantinápolyi látomás történetét. A Nerl folyó partján pedig az ősi Oroszország egyik legszebb templomát építtette fel az Istenszülő oltalmának ünnepe tiszteletére. Így az ünnep általánossá vált az egész orosz egyházban.

⁷ LAKATOS, L., *Ünnepi könyv a bizánci egyház liturgikus évéhez*, Máriapócs 1997, 70.

⁸ Vö. MUSEBRINK, Ph., „Fest Mariä Schutz und Fürbitte (Pokrov)”, in *Der Christliche Osten* 3-4 (1992) 147.

⁹ Vö. ONASCH, K., *Liturgie und Kunst der Ostkirche in Stichworten*, Leipzig 1981, 309.

2/ Az ünnep a mi liturgikus könyveinkben

Amint a bevezetőben már szó volt róla, a magyar görög katolikus egyházban is ünnep, sőt népszerű ünnep az Istenszülő oltalma. Éppen ezért két szempontból érdekes, hogy hogyan jelenik meg a liturgikus könyveinkben.

Egyrészt olvashatunk itt magának az ünnepnek a történetéről. Meglepő, hogy az eddigiektől egy kissé eltérő tényekről is írnak ezek. A pápi szolozsmás könyv naptári része 911 helyett 903-ra teszi az Istenszülő csodálatos megjelenését: amikor nem a szaracénok serege ostromolta a fővárost, hanem pestisjárvány pusztította annak népét. Amint az Istenszülő imádságos közbenjárására megszűnt a pestis, Bölcös Leó császár ünneppé tette a napot.¹⁰ – A teljesség érdekében meg kell jegyezni, hogy a szöveg a következőképpen folytatódik: „A tisztelet azonban nem erről szól”. Aztán egészen röviden leírja a 911-es eseményt is.¹¹

Másrészt pedig azok az információk fontosak, amelyek az ünnep magyar nyelvű liturgikus szövegeinek történetéről, pontosabban sorsáról szólnak.

Tény, hogy a nyomtatásban megjelent énekes és imádságos könyveinkben megtalálható az ünnep officiuma, liturgikus szolgálata. Kezdetben (1862 – Roskovics-féle énekes könyv¹²) csak a két fő ének (a tropár és konták), később azonban már (1892-től – Danilovics-féle énekes könyv¹³) az alkonyati istentiszteletnek és a reggeli istentiszteletnek mindazok az énekei megvannak a könyvekben, amelyek a néppel együtt történő templomi énekléshez szükségesek.

Aztán 1905-ben megjelent magyar görög katolikus egyházunkban az első olyan énekes könyv,¹⁴ amely a Méneát követve a liturgikus nap istentiszteleteinek csaknem teljes liturgikus szövegeit tartalmazza.

¹⁰ Vö. *Ménologion I. szeptember 1. – október 2. A „Dicséjétek az Úr nevét” című szolozsmakönyv tartozéka*, Miskolc 1939, 69.

¹¹ *Ibid.*

¹² Vö. a megfelelő részeket összeállításunkból: *Szinopszis a magyar nyelvű bizánci liturgia emlékeiről (1690-1999)*, Nyíregyháza 1999.

¹³ A mű összes kiadásának teljes bemutatását elvégeztük: *Danilovics János Általános egyházi énekkönyve*, (Athanasiana Füzetek 7), Nyíregyháza 2003. Vö. össze másik munkánkat is: *Az 1879-es hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság és tevékenysége*, (Athanasiana Füzetek 1), Nyíregyháza 1999, 27-38.

¹⁴ Melles Emil fordította, állította össze és a budapesti görög katolikus egyháztanács adta ki a művet: *Anthologion szeptember és október hónapokra*, Szatmár-németi 1905.

Az október 1-jei résznél egy bevezető szöveg az ünnep történetét tárgyalva azt is elmondja, hogy az ünnep a konstantinápolyi egyházból átment a szláv egyházba, majd „a görög egyház azt teljesen elhagyta”.¹⁵ Viszont püspöki rendelkezésre az *Anthologion*ba fel kellett venni az ünnep liturgikus szövegeit.¹⁶ Így a magyar nyelvű liturgikus könyvben az 1894-ben Kijevben kiadott ószláv nyelvű Ménea magyarra fordított szövege jelent meg. Mindezekből tehát teljesen világos, hogy mi is azokat az énekeket, imádságokat használtuk az ünnepen, amelyek az 1894-es kiadásból készült magyar fordítások.¹⁷

A legújabb időkhöz érkezve, 2002-ben látott napvilágot a görög nyelvű Méneának első kötete magyar fordításban.¹⁸ Ez már hiánytalanul tartalmazza az Istenszülő oltalma ünnepének teljes liturgikus szövegeit. Ebbe a kötetbe szintén az ószláv nyelvű könyvből kellett venni őket, mivel a görögben nem léteznek. Két helyen történik erre utalás a műben. Az egyik helyen: „A magyar görög katolikus egyházban... a következő ünnepi zsolozsmát végezzük az Istenszülő oltalma tiszteletére”.¹⁹ Az ünnep liturgikus szövegei előtt pedig: „Az ószláv Méneák szerint: Október 1. A legszentebb és mindenkorszú Izstenszülő oltalma”.²⁰ Fontos megjegyezni, hogy a régebben megjelent és egyházunkban 1954-től egységesen használt énekek²¹ érintetlenül maradtak az új kötetben. Azok viszont, amelyek a néppel együtt végzett ünnepi istentiszteletekbe időhi-

¹⁵ *Anthologion* (14. láb.), 182.

¹⁶ A püspöki rendelkezés, illetve levél teljes szövegét tartalmazza az *Anthologion* „imprimatur”-a 1905. május 31-ei keltezéssel (számozatlan lapon).

¹⁷ Erre egyébként több igazolás is található. *Anthologion* (14. láb.), az „Előszó” (számozatlan lapon) azt írja, hogy a könyvbe fel lett véve „okt. 1-jére az Istenszülő oltalmának officiuma a Kievben 1894-ben kiadott ószláv méneák szerint, mert ez az imaszolgálat a görög szövegű könyvekben még csak említve sincs”. Indoklásul pedig az ünnep liturgikus szövegei előtti bevezetőben (182. lap) még a munkácsi egyházmegye fogadalmi ünnepére hivatkozik, ugyanis 1912 előtt még nem létezett a hajdúdorogi egyházmegye. – LAKATOS, *Ünnepi könyv* (7. láb.), 70. Ő az ószláv szöveg ősiségével kapcsolatban még azt is megjegyzi, hogy a 16. században Nyikolszkij protoierej Szentpéterváron megjelent *Usztáv*-jában említés történik az ünnep utrenyei magasztalásáról.

¹⁸ *Ménea I. Szeptember és október hónapokra*, Nyíregyháza 2002. A fordítást a Rómában 1888-ban görögül kiadott Ménaia I. kötetéből Rohály Ferenc kézírata alapján átdolgozta Orosz Atanáz szerzetespap.

¹⁹ *Ibid.*, 330.

²⁰ *Ibid.*, 342.

²¹ A határvonalat jelenti: „*Dicsérvjétek az Urat*” *Görögszertartású katolikus énekes- és imakönyv kivonata. Vasár- és ünnepnapi szent szolgálatok és főbb énekei*, Nyíregyháza 1954.

ány miatt nem férnek bele, de az ünnep liturgikus szövegeinek szerves részét képezik, az új fordítás révén át lettek dolgozva.²²

3. Az ünnep teológiája

Az ünnep teológiai tartalmát összefoglalja nekünk maga az ünnep elnevezése, illetve címe: „Legszentebb Nagyasszonyunk, a mindenkorszűz Istenszülő Mária oltalma”.²³ A bizánci egyház hagyományához híven a szöveg és a kép, a himnusz és az ikon egybekapcsolódik, kölcsönösen értelmezi, interpretálja egymást. Ezt a metódust érdemes követni, erre érdemes odafigyelni, amikor az ünnep teológiai mondanivalóját akarjuk megfejteni.

Szemünk előtt áll a kép, az ikon. Látjuk a felső részén Máriát, aki eszményi magasságokban tündöklük. Egyrészt azért, mert ő a *nagyasszony*, a mennyei királynő. Azt a méltóságot kapta, hogy Jézus Krisztus valóságos édesanyja lett. Ezért viseli azt a címet az Efezusi Zsinat (431) óta, hogy „Theotokosz”. Másrészt azért áll eszményi magasságban, mert ő a *legszentebb*. Természetesen az ő szentsége nem öncélú, hanem azért lehet ilyen, mert szent Fiát fogadta méhébe s ajándékozta a világnak. Isten kiválasztotta erre a feladatra, ő pedig egész életének „fiat”-jával²⁴ erre szentelte magát. A bizánci egyház ezért nem szűnik meg őt ezzel a címmel illetni; minden olyan istentisztelet folyamán, amelyben ekténia is van, a könyörgések végén mindig elhangzik Krisztus felé a felajánlás: úgy tesszük ezt, úgy ajánljuk fel magunkat Krisztusnak, hogy a „legszentebb, legtisztább, legáldottabb dicső királynénkat” hívjuk segítségül.²⁵ „Legtisztább” is ő, amint az ünnep címében ott áll a *mindenkorszűz* jelzője is. Igen, örök szüzessége révén teljesen Istennek szentelte magát, hogy aztán Jézus Krisztus édesanyjában az ő szent Fiát követők édesanyjává is lehessen.

S ezen a ponton megtaláljuk a kapcsolatot az ikon alsó részén álló emberekkel, akik a templomban vannak. A védőpalástként kiterjesztett mafóron jelzi az Istenszülő édesanyjai szeretetét, amit gyermekei felé

²² Ezek elsősorban a kis alkonyati istentisztelet, illetve a reggeli istentisztelet kánonjának liturgikus szövegei.

²³ *Ménologion* (10. l.áb.), 69.

²⁴ Vö. Lk 1,38

²⁵ Például a Szent Liturgiában is így van: *Dicsérjétek az Urat! Görögszertartású katolikus énekeskönyv. Vasár- és ünnepnapok szent szolgálatainak énekei*, Budapest 1994, 66. (A továbbiakban: *Énekeskönyv.*)

áraszt. Olyan szeretet ez, ami a „villámfénynél” is jobban tündöklük!²⁶ Nem az a fontos, hogy miért vannak a hívek a templomban. Jelen lehetnek a történelmi időkben a pestistől vagy a szaracén seregtől való félelem miatt. Jelen lehetnek minden korban, hogy teljesítsék az imádság klasszikus céljait: a dicsőítést, a hálaadást, az engesztelést, a kérést. Az a fontos, hogy ott vannak, Jézus Krisztussal tartják a kapcsolatot, és akkor az Istenszülő oltalmát is élvezhetik!

Mindennek illusztrálására legyen szabad csupán egyetlen liturgikus szöveget idéznem az alkonyati istentiszteletből. Ez az ének Mária közbenjáró és oltalmazó tevékenységét az ő szentségére alapozza, amely a szent hegynél is nagyobb: Isten Fiának édesanyjává lett, ezért tudja segíteni Krisztus követőit. Íme, a szöveg: „Magas és dicsőséges hegy vagy, Istenszülő, a Sinai hegynél is nagyobb, mert emez nem állhatta az isteni dicsőség lejövetelét, hanem mennydörgések és villámlások között lángba borult, te ellenben a teljes isteni tűzből származottat, az Isten Igéjét viseltesd sérülés nélkül méhedben... És anyai bizalommal viseltesd iránta... hatalmat kaptál, hogy pártfogold és védelmezd a Krisztusról nevezett nyáját, a te szolgálodat.”²⁷ – Az Istenszülő valóban ezt teszi.

4. Az ünnep liturgikus tartalma

Templomainkban az Istenszülő oltalmát nyilvános ünnepként, a hívekkel együtt ünnepeljük. Sőt, azt kell mondani, hogy – mivel sok egyházközségben a templom titulusát is jelenti²⁸ – valóban a legjelentősebb ünnepek között tartjuk számon. Híveink szeretik, a liturgikus szövegeit az énekeskönyv²⁹ alapján ismerik és a templomi közösségben együtt éneklük. Ezért a liturgikus tartalom bemutatásánál arra korlátozzuk magunkat, hogy az általánosan ismert szövegekből merítsünk.³⁰

²⁶ Vö. Kathizmálion, 4. hang, in *Énekeskönyv* (25. láb.), 520.

²⁷ Előverses sztihira 3. vers, 7. hang, in *Énekeskönyv* (25. láb.), 518.

²⁸ Ilyenkor ténylegesen a legmagasabb kategóriába kerül: lítiás ünnep. Így tehát kis alkonyati istentisztelettel kezdődik, a nagy alkonyati istentiszteletbe pedig beilleszkedik a lítia és kenyéreladás szertartása. Tehát ezzel is jelentősen bővül az ünnep liturgikus szövegeinek mennyisége. – Az *Anthologion* (14. láb.), 182. utasítást is ad erre vonatkozóan: „Ha ez a templomünnepe, vagy ha a templom előljárója akarja, lehet végezni lítiát is”.

²⁹ Lásd 25. láb.

³⁰ Az *Anthologion* (14. láb.) és a *Ménea* (18. láb.) ugyanis az ünnep összes liturgikus szövegét tartalmazza, de ezek a kötetek nem állnak a híveink rendelkezésére olyan formában, mint az általánosan használt *Énekeskönyv* (25. láb.).

Figyeljük meg, milyen szépen foglalja össze a reggeli istentisztelet egyik himnusza az ünnep mondanivalóját! Hogyan kapcsolódik egybe a történelmi múlt a jelen ünnepi eseménnyel a szent szövegben: „A villámfénynél is tündöklőbb a te drága palástod; melyet nem anyagi, hanem lelki értelemben a te tisztaságos és enyészhetetlen kezéd felénk kiterjeszt, hogy irgalmával megszilárdítsa mindazokat, Nagyasszonyunk, kik a te oltalmad díszes ünnepét megüljük melyre ma is összejövén szívből ünneplünk”.³¹

1/ Az ünnepi esemény bemutatása a szövegekben

Az ünnep háttéréül szolgáló, illetve az annak kialakulását megokoló esemény leírása nem maradhat el a liturgikus szövegekből. A legendás eseményt a himnuszok tényként kezelik. Van közöttük olyan, amely minden jelentős részletet bemutat: „Látott téged szentéletű András a levegőégben az arkangyalok sokaságával, az apostolokkal és prófétákkal és számtalan vértanúval környezve, midőn a te Fiadhoz és a mi Istenünkhöz a városért és annak népéért imádkoztál, ó Királynőnk és azt drága védlepleddel oltalmaztad”.³² A legfontosabb mozzanat azonban az, hogy Mária imádkozott a keresztényekért. Ez további változatokban is szerepel a himnuszokban. Kevésbé részletező formában: „Íme, az Istennek Anyja az angyali karokkal, az Előkövettel, a prófétákkal és apostolokkal, láthatatlanul bejövén, a keresztényekért imádkoznak Krisztushoz”.³³ Van azonban olyan is, amely ismét részletesebben tárja elő az ünnepi esemény többi alkotó részét is: „Az angyali rendek énekelnek, téged Istenszülő Szűz, és magasztalnak a pátriárkák a főpapokkal és a szent apostolok, mint Isten Anyjának, tisztelettel szolgálnak néked: látván téged, miként imádkozol, mindnyájunk Üdvözítője, Krisztus Istenhez”.³⁴ A lényeg azonban ugyanaz marad: az Istenszülő imádkozik a keresztényekért, Fia követőjéért.

S innen továbblépve közvetlenül adódik ünneplésünk értelme, amint azt például az ünnepi magasztaló ének megfogalmazza. Azért ünneplünk, azért magasztaljuk az Istenszülőt és az ő oltalmát, mert ő imádkozott értünk, aminek a „Krisztusért balgatag” András szemtanúja volt: „Magasztalunk téged legszentebb Szűz és tiszteljük a te drága vé-

³¹ Kathizmálon, 4. hang, in *Énekeskönyv* (25. l.áb.), 520.

³² Dicséreti sztihira, Dicsőség, Most és, 6. hang, in *Énekeskönyv* (25. l.áb.), 523.

³³ Uram, tehozzád utáni 5. sztihira, 4. hang, in *Énekeskönyv* (25. l.áb.), 515-516.

³⁴ Dicséreti sztihira 3. vers, 8. hang, in *Énekeskönyv* (25. l.áb.), 522.

dőlepledet, mert téged látott a levegőben Szent András, midőn érettünk Krisztushoz imádkoztál”.³⁵

Az események felidézéséhez és azoknak az ünneplésben való liturgikus megjelenítéséhez természetesen kérés is csatlakozik. A múlt és a jelen egybekapcsolódik a liturgia révén: „mint a blahernai templomban egykor a csodálandó Szent András látott, amint imádkoztál, terjeszd ki most, Asszonyunk, ránk is a te kegyelmedet”.³⁶

Mindenesetre, a keresztyények számára valódi örömet jelent Mária közbenjáró tevékenysége, amit az ünnepi esemény kapcsán élhet át Krisztus egész Egyháza, globális értelemben véve: „Velünk együtt örvendeznek a mennyei karok... Örvendeznek a megdicsőültek lelkei is, kik szemtanúi a látványoknak”.³⁷

2/ Az Istenszülő konkrét oltalmazó tevékenysége

Az alkonyati istentisztelet egyik himnusza megadja a konkrét teológiai alapot ahhoz, miért tud az Istenszülő valódi oltalmazója lenni a keresztyényeknek. Nem más ez, mint maga az isteni kiválasztás: „mert ő valamennyi asszony közül kiválasztatván, az Üdvözítő édesanyjává tétetett, és őt adá segítségül a maga népének is, hogy fedezze és védelmezze őket minden bajtól”.³⁸ Sőt, még egy másik helyen is megjelenik ugyanez a gondolat egy kissé más formában: „mert hatalmat kaptál, hogy pártfogold és védelmezd a Krisztusról nevezett nyáját, a te szolgálódat”.³⁹ Igen, Mária kiválasztásából fakad, hogy hatalmat is kapott a segítségnyújtásra. És ezáltal közelebb visz bennünket Istenhez. Ezt is bemutatja egy himnus: „A segélyteleneknek valódi erőssége vagy, szeplőtelen Istenanya, ki által mi alázasok felemeltetünk, és benned büszkélkedünk: te vagy mindnyájunk oltalma és közbenjárója”.⁴⁰

Az ünnep liturgikus szövegei az Istenszülő oltalmazó tevékenysége teológiai alapjainak megéneklésén túl bőségesen szólnak arról is, hogy konkrétan mire irányulhat Mária oltalma. Nem lehet meglepő, hogy

³⁵ Magasztaló ének, in *Énekeskönyv* (25. l.áb.), 520.

³⁶ Fényének, in *Énekeskönyv* (25. l.áb.), 522.

³⁷ Uram, tehozzád utáni Dicsőség, Most és, 8. hang, in *Énekeskönyv* (25. l.áb.), 516. Illetve ugyanez az Evangéliumcsókolási utolsó sztihira, in *Énekeskönyv* (25. l.áb.), 521.

³⁸ Előverses sztihira 2. vers, 5. hang, in *Énekeskönyv* (25. l.áb.), 518.

³⁹ Előverses sztihira 3. vers, 7. hang, in *Énekeskönyv* (25. l.áb.), 518.

⁴⁰ Kathizmálion, 6. hang, in *Énekeskönyv* (25. l.áb.), 519.

az emberi lét gyengesége és törékenysége miatt a himnuszok kérő formában jelenítik meg a gondolatot. A hívő nép kéri Máriát, hogy segítsen az ő pártfogásával mindenkin, a legnagyobb közösségtől kezdve a legkisebbig.

Minden népért és a hazáért szólnak egyes énekek: „Fedezd ő Királynénk a te védelmi lepleddel hazánkat és minden népedet”,⁴¹ illetve: „fedezz be minket csodálatos védőlepleddel s őrizd meg országunkat és nemzetünket minden bajtól”.⁴² Sőt, ugyancsak ez Mária imádságának kérésére is vonatkozik: „imádkozzál, drága lepleddel oltalmazván hazánkat és népedet minden bajtól”.⁴³

A nagy emberi közösségek mellett nem feledkeznek meg az énekek a kisebbekről sem, a konkrét közösségekről. Az egyik azért szól Máriához, „hogy könyörüljön e községen és lakóin, kik dicsőítjük a te oltalmi ünnepedet”.⁴⁴ Egy másik himnusz pedig hasonló bensőséges kéréssel fordul az Istenszülőhöz: „könyörögj, hogy mentse meg e községet és népét minden bajtól, kik téged híven dicsőítenek és tisztelik oltalmad fényes ünnepét”.⁴⁵

Amikor az Istenszülőnek a konkrétan segítő tevékenységét figyeljük meg a liturgikus szövegekben, ismét fel kell figyelnünk arra, hogy a történelmi múlt hogyan kapcsolódik össze a jelennek. A liturgia megjelenítő ereje az egykori oltalmazó tevékenységet a most ünneplők megsegítésével kapcsolja egybe. Erre is találhatunk szép példát a szövegekben: „Ne szünjél meg mostan is, Szeplőtelen, védelmezni a te Fiaid törvényes örökségét, kik fényesen ünneplik, ő magasztalt, a te dicső ünnepedet”.⁴⁶

3/ Lelki segítségnyújtása

A nagy alkonyati istentiszteletnek már a legelső éneke – amely a paróchiális gyakorlatban ténylegesen az ünnep legelső liturgikus himnusza – elmondja az ünnep tartalmát, vagyis kifejezi azt a gondolatot, hogy az Istenszülő oltalmazó. Igaz, ez még egyszerűen csak bemutat, nem részletezi a kegyelmi segítséget: „Nagy oltalma vagy a bánkódók-

⁴¹ Uram, tehozzád utáni 3. sztihira, 1. hang, in *Énekeskönyv* (25. láb.), 515.

⁴² Fényének, in *Énekeskönyv* (25. láb.), 522.

⁴³ Uram, tehozzád utáni 4. sztihira, 4. hang, in *Énekeskönyv* (25. láb.), 515.

⁴⁴ Uram, tehozzád utáni 5. sztihira, 4. hang, in *Énekeskönyv* (25. láb.), 516.

⁴⁵ Dicséreti sztihira 3. vers, 8. hang, in *Énekeskönyv* (25. láb.), 522-523.

⁴⁶ Dicséreti sztihira, Dicsőség, Most és, 6. hang, in *Énekeskönyv* (25. láb.), 523.

nak... és gyors segítsége... és erőssége... az irgalom dagálya”.⁴⁷ De van olyan ének is, amely már jobban kifejti az Istenszülő legfontosabb tevékenységét, amikor kegyelmet áraszt az egész világra. Ez így szól: „te az egész világért könyörögsz, kegyelemmel árasztván el azokat, kik jeles ünnepedet dicsőítik”.⁴⁸ A kegyelem közvetítése tehát az egyik oldala az Istenszülő oltalmazó segítségének.

De van egy másik oldal is, amely látszólag negatív, mégis pozitívvá válik. A bűnös emberek könyörögnek Mária oltalmáért, és ő nem marad közömbös, hanem hathatós segítőnek bizonyul: „a Nap sugarainál is fényesebben világosítod meg az Egyházat és a népet, és elűzöd bűneink sötétségét”.⁴⁹ S milyen szép, hogy a liturgikus énekeink egyike azt is bemutatja, hogy ezt az ő egyszülött Fia révén teszi! Így énekelhetünk benne Mária felé: „téged a keresztény nép védelméül s pártfogójául ajándékozott nekünk Krisztus, hogy oltalmazd és támogasd a hozzád folyamodó, vétkes emberiséget”.⁵⁰ Szoros és elválaszthatatlan a kapcsolat Jézus Krisztus és Szűz Mária között. Szép példát láthatunk itt arra, hogy Máriát nem önmagában tiszteli az Egyházunk, hanem mindig az ő egyszülött Fiával együtt. Az ének szavaival ugyanazt fejezzük ki, mint amit az ikonfestészet a képen: Mária soha nincs egyedül!

5. Összegzés

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy innen még egy további lépést is lehet tenni: mi sem vagyunk egyedül, mert Jézus Krisztus a testvérünk és az ő édesanyja a mi édesanyánk is. Máriapócson, a magyar görög katolikus egyház számára oly kedves kegyhelyen is! Itt közvetíti a kegyelmet a híveknek, és itt segíti igazi bűnbánatra őket. Az a kéz, amely a Hodigitra-típusú Istenszülő-ikonon útmutatóként Jézus Krisztusra mutat, ezen az ünnepen ránk irányul. Pontosabban fölénk terjeszti az ő védelmező mafóroniját. Igen, Mária tevékenységének ez a lényege: Fiára mutat, hozzá vezet, s közben védelmezi a keresztényeket.

A magyar nép esetében Szent István első királyunktól (997-1038) kezdve különösen is fontos, hogy Mária oltalma alatt élünk. Bizánci mintára történt az országunk felajánlása az Istenszülőnek. A latin rítusú magyar egyházban pedig 1896-ban XIII. Leó pápa engedélyezte a

⁴⁷ Uram, tehozzád utáni 1. sztihira, 1. hang, in *Énekeskönyv* (25. láb.), 514.

⁴⁸ Uram, tehozzád utáni 6. sztihira, 4. hang, in *Énekeskönyv* (25. láb.), 516.

⁴⁹ Dicséreti sztihira 4. vers, 8. hang, in *Énekeskönyv* (25. láb.), 523.

⁵⁰ Előverses sztihira 1. vers, 3. hang, in *Énekeskönyv* (25. láb.), 517.

Magyarok Nagyasszonya (Magna Domina Hungarorum) ünnepét október második vasárnapjára.⁵¹ Erről a tényről megemlékeznek a magyar görög katolikus egyház liturgikus könyvei is október 1-jével kapcsolatban: „Mi e napon Szűz Máriát mint Magyarok Nagyasszonyát ünnepeljük, mert közbenjárása hazánkat sokszor megoltalmazta”.⁵² Illetve: „Magyarországon a bold. Szűz kiváló tiszteletben részesül, mint hazánk védasszonya. Az ezredéves emlékűnnep alkalmából a latin szert. kath. egyház a bold. Szűz Mária, mint Magyarország Nagyasszonya tiszteletére október 2-ik vasárnapjára külön ünnepi officiumot kért és kapott a Szentszéktől.”⁵³ – Mint láttuk azonban, az Istenszülő oltalmának bizánci szertartású ünnepe, annak teljes liturgikus szövegével s tényleges és folyamatos ünneplésével már sokkal korábban jelen van a magyar görög katolikus egyházunkban.

Végezetül érdemes még megjegyezni, hogy az ünnepre külön sajátos szertartás, akathisztosz is készült: „Akathisztosz a legszentebb Istenszülő és mindenkor szűz Mária oltalmáról”. Az is igaz viszont, hogy ez magyar nyelven csak viszonylag későn, szinte napjainkban jelent meg.⁵⁴ Szerencsés módon azonban a legfontosabb adatok ismerősek róla. Így tudhatjuk, hogy 1847-ben jelent meg. A szerzője is ismeretes: Innokentij kherszoni püspök. A visszatérő refrénje pedig: „Örvendezz, mi örömről, oltalmaz meg minket minden rossztól a te drága omoforionoddal!”⁵⁵

Ám az eme újabban keletkezett akathisztosznál még régebbiről is tudunk: „Az Istenszülő oltalmára”. Ezt egy fél évszázaddal korábban, 1796-ban adták ki egy Ruzaevka nevű faluban (majd pedig szinte azonnal, 1798-ban, az ukrainai Pocsajevben).⁵⁶

Ezeknek a feldolgozása azonban már külön tanulmányt igényelne. Mégpedig azért, mert a műfajból adódóan sajátos szertartások, nem a

⁵¹ X. Piusz pápa ezt az ünnepet október 8-ára tette át. Vö. MIHÁLYFI, Á., *A nyilvános istentisztelet. Egyetemi előadások a lelkipásztorkodástan köréből*, Budapest 1933, 164. – VÁRNAGY, A., *Liturgika*, Abaliget 1993, 436. pedig a Mária-ünnepek felsorolásánál említi: „Ezekhez járul még nálunk, magyaroknál, mint főünnep Magyarok Nagyasszonya (október 8.)”.

⁵² *Ménologion* (10. láb.), 69.

⁵³ *Anthologion* (14. láb.), 182.

⁵⁴ Lakatos László atya fordításában, a csomai görög katolikus egyházközség kiadásában: *Akathisztos könyv*, Beregszász 2003, 186-196.

⁵⁵ Vö. GAJEK, J. S., „Il Patrocinio della Theotokos nella liturgia della Chiesa bizantina slava”, in *Folia Athanasiana* 1 (1999) 47-54.

⁵⁶ *Ibid.*

Az Istenszülő oltalmának ünnepe

napi istentiszteletek körébe (a napi „zsolozsmába”) tartozóak, mint az elemzéshez felhasznált eddigi szövegeink.

